

Salman Ruşdi we onuň näletli kitaby: «Şeýtan aýatlary»

Category: Edebi makalalar, Edebi tankyt, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Salman Ruşdi we onuň näletli kitaby: "Şeýtan aýatlary" SALMAN RUŞDI WE ONUŇ NÄLETLI KITABY: "ŞEÝTAN AÝATLARY"

Eýran Yslam Respublikasyny gurusy Aýatolla Homeýniniň "Öldürilmesi wajyp" fetwasynyň 15-nji fewral ýyl dolanşygynda döwletiň eýelik edýän kyrk habar beriş serişdesi ýazyjy Salman Ruşdini öldürene 600 müň dollar baýrak belenendigini bütin ýer ýüzüne jar etdi. Eýran "Rewolýusion gwardiýaçylara" ýakyn durýandygy bilen tanalýan "Fars" habarlar agentliginiň bu baýraga 30 müň dollar goşup, iň uly gatanjy edendigi esasy metbugat serişdelerinde aýdyldy.

Salman Ruşdi urdu we işlis dillerinde gepleýän musulman maşgalada 1947-nji ýylda (Garaşsyzlykdan iki aý öň) Hindistanyň Bombeý şäherinde dünýä indi. 1961-nji ýylda liseýde bilim almak üçin Angliýa ugradylan Ruşdiniň maşgalasy 1964-nji ýylda mejburi ýagdaýda beýleki musulmanlar bilen bile Päkistana göç etmeli boldy we Karaçi şäherine ýerleşdi. Kembrižde taryh ugrundan okan Ruşdi ylmy-fantastiki žanrdan ilkinji synanşygy bolan "Grimus" (1975) romanyny ýazyp, edebi tankytçylaryň ünsüni çekenden soň, "Gije ýarymynyň çagalary" romany arkaly dünýä derejesinde meşhurlyga eýe boldy we "Buker" (1981), "James Tait Black" (1982), "Booker of Bookers" (1993) baýraklaryna eýe boldy. Hindi taryhyna we syýasatyna tankydy garaýşynyň bardygy sebäpli ýazyjynyň Hindistanda gadagan edilen eserleriň sanawyna giren bu romanynyň yzyna bu gezek Päkistanda gadagançylyga uçran "Utanç" romany hem goşuldy. Ýazyjynyň Nikaraguada geçiren günlerini ýatlaýan "Ýaguaryň gülküsi" ("The Jaguar Smile", 1987), onuň yzysüre ýazan "Şeýtan aýatlary" "The Satanic Verses", 1988) eserleri "Whitbread" baýragyna mynasyp boldy.

• **"Maňa onuň kellesini getiriň"**

Ymam Homeýni 1989-njy ýylyň 15-nji fewralynda Salman Ruşdini “Şeýtan aýatlary” romanyndan ötri kapyrlykda aýyplap bir fetwa çykaryar, fetwada awtoryň we kitabyň çap edilmegine kömegi ýeten her kesiň öldürilmeginiň gerekdigi aýdylýar. Bu ölüm fetwasyndan soň kitaby ýapon diline terjime eden Hitoşi Igaraşi ofisinde pyçaklanyp öldürilýär. Eseri italýan diline terjime eden Ettore Kapriolo Milandaky öýünde pyçaklanýar, hernä ol diri galýar. Kitabyň Norwegiýadaky neşirýatçysy bolsa Oslodaky öýüniň öňünde arkasyndan atylyp öldürilýär. Kitaby türk diline terjime eden we bir böleginiň “Aydınlık” gazetinde bölekleyin çap edilmegini üpjün eden Eziz Nesin hem ölüm haýbatlaryny alýar, şeýdibem kitap türk dilinde çap edilmän galýar. Eziz Nesiniň diriligine oda atylmakdan iň soňky pursatda halas bolan 1993-nji ýyldaky Madimak gandöküşliginiň sebäpleriniň biriniňem “Şeýtan aýatlarydygy” aýdylýar.

Günbatar bilen Eýranyň arasynda dostlukly gatnaşyklaryň ýola goýulmaga jan edilýän döwründe Ruşdiniň öldürilmegi üçin täzedan baýrak goýulmagy geň galdyrsa-da, muňa geň galyp oturmagyň hajaty ýok, netijede bolup geçen ýagdaý günbatar imperializminiň ýympyk ikiýüzli syýasatyny açyp görkezýär. 2015-nji ýylyň oktýabr aýynda Germaniýanyň Frankfurt şäherinde geçirilen kitap sergisinde Ruşdiniň çykyş etjekdigi habar berlen badyna, Eýran sergini boýkot edip, beýleki yslam ýurtlaryny-da sergini boýkot etmäge çagyrypdy. 1998-nji ýylda Eýran bilen Angliýanyň arasyndaky gatnaşyklaryň düzeldilýän tapgyrynda Salman Ruşdä çykarylan ölüm jezasy kararyndan el çekmegi hakdaky talaba Eýranyň dini ýolbaşçysy Aýatolla Aly Hamaneý 2005-nji ýylda fetwany diňe beren adamyň ýatyryp biljekdigini, emma onuň, ýagny Homeýniniň 1989-njy ýylda aradan çykandygyny aýdypdy. Fetwany ölen adam ýatyryp bilmese-de, häzirki gelinen ýagdaýda metbugat serişdeleri öz aralarynda pul toplap, täze fetwalaryň başyny çekip bilýär. Heý, üýtgän zat barmy? Aňýet hemişeki radikal (reaksioner) garaňkylygyny dowam etdirmäge öňküsindenem beter aýak direýär.

- **“Şeýtan aýatlary”**

“Haj” süresiniň 52-nji aýatynda her pygamberiň okan zadyna şeýtanyň bir zatlary goşýandygy, emma Allatagalanyň şeýtanyň goşýanlaryny hökümsiz kylandygy we öz aýatlaryny güýjünde galdyrandygy aýdylýar. Görşüňiz ýaly, aýdylýan zat “şeýtan aýatlary” diýilýän aýatlaryň Kurana girendigi, ony girizeniň şeýtandygy, çykaranyňam Jebraýylyň üsti bilen Allatagaladygy baradaky aýdylýanlara gabat gelýär.

“Isra” süresiniň 73-nji we 75-nji aýatlarynda “Eý Muhammet! Seni saňa wahyý edenlerimizden daşlaşdyryp, düýbünden başgasyny öňe sürüp, tasdan bize töhmet atmaga iteripdiler. Şol wagt seni dost edinjeklerdi. Eger seni pugtalandyrmadyk bolsadyk, ant bolsun ki, tasdan olara eglişik edýärdiň. Şeýle bolan bolsa, saňa durmuşy-da, ölümi-de gatbar-gatbar azap görnüşinde datdyradyk. Soňra biziň öňümüzde ýeke kömekçi tapyp bilmezdiň.” Berilen tefsirlere bu aýatlary bolup geçen şeýle wakanyň alamaty hökmünde görýär. “Pygamber Mekgede “Nejm” süresini okanda sejde etdi, onuň bilen birilikde alan gumuny alnyna göteren garry gojadan başga şol ýerdäki ähli musulmanlar we wasanparazlar sejde etdi.” (Çeşme: Buhary “Sahyh Hadys”, 555-nji hadys, Tirmizi)

Başga bir hadysda bolsa: “Pygamber Mekgedekä “Nejm” süresini okaýardy. Laty, Uzzany beýleki üçünjisi Menaty gördüňizmi?” diýen ýere ýetende, şeýtan pygamberi täsiri astyna alyp: “Ine, bular beýik durnalardyr. Elbetde, şepagatlaryndanam umyt ediler” sözünü aýtdyrýar. Şonda wasanparazlar: “Muhammet öň beýtmese-de, şu gün-ä biziň hudaýlarymyzy ýagşy sözler bilen agzady!” diýýärler. Mundan soň pygamber ýene sejdä egilýär we olaram sejdä egilýärler, ine, şol sebäplem Allatagala şu aýaty inderýär: “Eý Muhammet!” Senden öň okanlarynyň arasyna şeýtan bir zatlary goşmadyk ýeke pygamberem bolmandy. Allatagala şeýtanyň goýanyň bozup, öz aýatlaryny güýçlendirýär. Alla bilýändir, hikmetlidir.” (“Haj” süresi, 52-nji aýat. Çeşme: Süýüti, Ibn Hajer).

Pygamberiň we yslamyň duşmany wasanparazlar (butparazlar, müşrikler –t.b.) nädip birdenkä, Muhammet bilen bir ýere jem bolup bildiler we sejde etdiler? Wasanparazlaryň pygamber bilen bir hatarda sejde etmekleriniň sebäbi “Pygamberiň üç

buty (daş hudaýy) öwgüli sözler bilen ýatlamagy we muny aýat hökmünde okamagydyr.” Bu sözleriň düzýän aýatlary Allanyň aýatlary däl-de, “şeýtanyň aýatlarydyr”. Bu aýatlar soňra süreden çykarylýar. Bu aýatlary Hezreti Muhammediň (s.a.w) kureýşli wasanparazlar bilen dil tapyşmak taktikasy hökmünde ulanandygyny öňe sürýän teoriýalar hem bar. Bularyň pikirçe Muhammet pygamber (s.a.w) kureýşiň hudaýlaryny götergiläp, aradaky duşmançylygy aýyrjagyny oýlaýar. Emma musulmanlardan gelen ýiti garşylyk ony bu tutumyndan şobada el çekip, Allatagaladan gelen ýokarky duýduryjy we düzeldiji aýatlary okaýar. Salman Ruşdiniň “Şeýtan aýatlary” kitabyňyň düýp mazmuny yslam dünýäsiniň ýatlamak islemeýän şu wakalaryndan gözbaş alyp gaýdýar.

1988-nji ýylda “Şeýtan aýatlary” atly romanynyň neşir edilmeginden soň Salman Ruşdiniň howply başdan geçirmeleri täzedan dünýäniň ýadyna düşdi. Ruşdi Wermont uniwersitetinde eden bir çykyşynda: “Bellenen çäklerden çykýan döredijilik adamlary köplenç özülerine bar güýçlerini ulanyp garşylyk görkezýän güýçler bilen ýüzbe-ýüz bolýarlar. Ýumdurmagyň tarapyny çalyan güýçleriň sözlemäge ilgezik güýçlere, senzuranyň tarapyny tutýan güýçleriň söz azatlygyny öňe tutýan güýçlere garşy gidýändigine şaýat bolýarlar. Şol çäkde köpçülik bilen azlygyň arasyndaky itişme-çekişme göreşi bardyr. Şol göreş döredijilik adamsy taýdan iňňän howply bolup biler” diýip, söz azatlygyny iň ýokary hukuk hökmünde belende galdyrdy.

Baýram SARY.

25.02.2016 ý. Edebi makalalar